

Veel leed door schulden als automatisme

Marjolein Quené

Schulden zijn eigen aan de manier waarop onze maatschappij wordt georganiseerd. Daarbij worden menselijke relaties steeds vaker in financiële termen gedefinieerd. Dat is een bron van veel persoonlijke ellende.

Mensen kunnen met schulden te maken krijgen door gebeurtenissen in hun leven waar ze weinig aan kunnen doen, zoals een ongeluk, het failliet gaan van een werkgever of gezondheidsproblemen.

Schulden zijn daarom niet per definitie alleen maar 'eigen schuld'. Mensen doen doorgaans wel degelijk hun best om zelfredzaam te zijn.

Daar komt bij dat overheidsinstanties, zoals de Belastingdienst, enerzijds bijdragen aan de schuldenproblematiek, maar anderzijds weinig hulp kunnen bieden.

Armoedeval

In 2017 ontving meer dan de helft van de huishoudens in Nederland een of meer toeslagen. In 2006 werden de toeslagen ingevoerd. Er kwamen toeslagen voor de kinderopvang, de huur en de zorgverzekering.

Deze toeslagen waren bedacht om een einde te maken aan de zogenoemde "armoedeval". Deze kon ontstaan als mensen bijvoorbeeld meer gingen verdienen, maar hun huursubsidie dan wegviel. Het CDA wilde een eind maken aan deze armoedeval door de kosten voor zorg, wonen

en kinderen per huishouden te maximeren.

De commissie-Kerckhaert adviseerde daarom een "vormgeving in de fiscaliteit". Een regeling via de belastingaangifte zou ook leiden tot minder bureaucratie. De toeslagen kwamen in de plaats van kortingen en subsidies én hielden rekening met de levenssituatie van mensen. De toeslagen werden inkomensafhankelijk, zodat er als het ware glijdende schalen konden ontstaan. Tot zover de theorie.

Slechts voorschot

De praktijk loopt echter anders. Door deze fiscalisering worden toeslagen steeds vrijwel meteen uitbetaald.

Pas één of twee jaar later, wanneer de inkomensopgave van het desbetreffende belastingjaar definitief is, worden de toeslagen ook definitief vastgesteld. Tot die tijd is er slechts sprake van een "voorlopige toekenning".

Door deze systematiek wordt iedereen die een toeslag ontvangt ook automatisch tot schuldenaar gemaakt. De toeslag is niet meer dan een voorschot en is ook weer opeisbaar. De overheid wordt op het moment dat ze een toeslag geeft dus ook een potentiële schuldeiser.

Sinds 2006, het jaar waarin de toeslagen werden ingevoerd, is de schuldenproblematiek toegenomen. Het eerste jaar waarin de inkomens van 2006 definitief werden vastgesteld, was 2008. Dat viel samen met de financiële crisis. Daarom werden schulden daar vaak aan toegeschreven. Sinds die tijd hebben we echter weinig jaren meegemaakt waarin de schuldenproblematiek niet toenam.

In de financiële redenatie die de overheid hanteert, zijn inwoners als het ware een onkostenpost of een inkomensbron. Een wandelende rekening-courant waar je geld naartoe kunt sluisen of geld aan kunt onttrekken.

De coördinatiekosten zijn bij de burger neergelegd: hij of zij moet zelf bedenken of er na een of twee jaar nog een schuld is of niet. Dat is lastig, als je elke maand al moeite hebt om de eindjes aan elkaar te knopen of als de zorgverzekeraar na een jaar nog het eigen risico mag claimen.

Normaal

Schulden gaan vaak gepaard met een moreel oordeel. Schulden moeten al dan niet afbetaald worden, al dan niet vergeven worden. Maar het hebben van een schuld in relatie tot een ander mens is

Iedereen die via de Belastingdienst voor de kinderopvang, de huur of de zorgverzekering een toeslag ontvangt, wordt automatisch tot schuldenaar van de overheid gemaakt. beeld ANP, Bart Maat

een totaal andere situatie dan een schuld die je door de overheid als het ware automatisch opgelegd krijgt.

Geen wonder dat mensen ook op andere terreinen van het leven hun feitelijke activiteiten in financiële transacties omzetten: het kopen van een smartphone met een telefoonabonnement of het aanschaffen van een auto mét de bijgeleverde financiering. Een krediet en dus een schuld is kennelijk de normale gang van zaken.

Schuldhulpverleners zijn geen

maatschappelijk werkers. Het zijn professionals die ook de belangen van de schuldeisers moeten beschermen. Zij beschermen dan bedrijven en overheidsorganisaties. Het belang van mensen, of zij nu schuldenaar of schuldeiser zijn, verschuift naar de achtergrond.

De realiteit van de schuldenproblematiek is dus dat mensen door een geautomatiseerd systeem tot schuldenaar worden gemaakt. De schulden zijn eigen aan de manier van organiseren die in onze maatschappij gangbaar is. Daarbij

worden menselijke relaties steeds vaker in financiële termen gedefinieerd.

Verlichting bieden

Moeten we dan niets doen? Is schuldhulpverlening dweilen met de kraan open? Integendeel, we moeten alles doen om mensen met een schuldenproblematiek te ondersteunen. Want de stress en het verdriet, het verloren levensgeluk én de hindernissen in het leven (vooral voor kinderen) als gevolg van schulden moeten waar mogelijk verlicht worden. Elk

luisterend oor kan daarbij helpen.

Maar ondertussen moeten we ook over de fundamentele oorzaken nadenken. Het "financialiseren" van de relaties tussen mensen en tussen overheid en burger is een bron van veel ellende in onze samenleving.

Dit artikel vloeit voort uit het door de auteur geschreven boek "Voorbij de managementmaatschappij. De invloed van management op werk, democratie en vrijheid". Lemniscaat 2018. Een uitgebreidere versie van dit artikel staat op socialevraagstukken.nl